

Att svära i kyrkan

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

Röst 9: Anders Wijkman

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Min livsresa innehåller erfarenheter från många olika områden. Jag kom tidigt in i politiken, blev riksdagsman för Moderaterna bara 26 år gammal. Med facit i hand, alldeles för tidigt.

Jag fick ansvar för energifrågorna. Redan då grundlades min skepsis till det konventionella tillväxtbegreppet. Jag såg tydligt att det finns gränser för människans uttag av naturresurser. Jag reste frågan inom partiet men utan framgång. Efter en tid lämnade jag politiken.

Tio års arbete i Röda Korset lärde mig att de allra flesta naturkatastrofer kan undvikas. Skogsskövling och jordförstöring ökar sårbarheten för både torka och översvämningar.

Sedan följde spännande och meningsfullt arbete i Naturskyddsföreningen, Styrelsen för U-landsforskning och FN.

Jag återvände till politiken 1999, som ledamot av Europaparlamentet för Kristdemokraterna. En rik tid i en dynamisk organisation. Jag satte hyggliga avtryck inom energi- och klimatpolitiken. Mina försök att påverka KD:s politik för större hållbarhet rön dock begränsad framgång.

Idag har jag lämnat partipolitiken, men jobbar oförtrutet på med frågor kring ekonomi och ekologi. Tillsammans med Johan Rockström har jag gett ut två böcker, *Den stora förnekelsen* och *Bankrupting Nature*. Jag är nybliven ordförande i Romklubben, ledamot av bl a Vetenskapsakademien och Skogs- och Lantbruksakademien. Jag är också ordförande i Återvinningsindustrierna.

Anders Wijkman

Framtiden är överlovad –
och överbelånad

Rapporter från forskningen om spänningen mellan ekonomi och ekologi – om hur atmosfären och biosfären påverkas alltmer negativt av våra produktions- och konsumtionssystem – avlöser varandra. Budskapet är att människans påverkan på planeten nu nått en nivå som innebär allvarliga risker för välfärden i framtiden. Miljöfrågorna har för länge sedan upphört att vara ett särintresse, för att använda Fredrik Reinfeldts språkbruk. Vad som står på spel är förutsättningarna för en fortsatt välståndsutveckling.

Vissa forskare, som Nobelpristagaren Paul Crutzen, menar att vi är på väg in i en ny geologisk epok, Antropocen. Vi överger Holocen – som erbjudit stabila förhållanden för mänsklig utveckling – till förmån för ett långt mera instabilt system. Vi kan inte utesluta ”tipping points” – med drastiska och oåterkalleliga konsekvenser för klimatet och många viktiga ekosystem – och därmed för våra samhällen.

Hållbarhetskrisen blir för var dag allt tydligare genom sociala, finansiella, ekonomiska, miljö- och klimatmässiga störningar. Dessa uppträder nu samtidigt och i allt större omfattning i olika delar av världen. Vi står inför en rad svåra utmaningar, som drivs på av slösaktiga produktions- och konsumtionsmönster, orättvisa handelssystem, perversa subventioner och återkommande finanskriser. Orättvisorna i världen är fortsatt stora och inkomstskillnaderna ökar i de allra flesta länder.

Arbetslösheten är hög och stigande, särskilt bland unga människor. Det finansiella systemet är alltmera skilt från den reala ekonomin och ger inte prioritet åt investeringar i långsiktiga och hållbara lösningar.

Vår planet har hittills haft en anmärkningsvärd förmåga att ”buffra” den snabbt ökande mänskliga påverkan på både klimat och ekosystem. Den ekonomiska tillväxten har varit hög trots allt allvarigare skador på miljön. De allra flesta ekonomer tar detta till intäkt för att utvecklingen är på rätt spår, och tror på fortsatt konventionell tillväxt även i framtiden. De allra flesta ledare inom politik och näringsliv hakar villigt på.

Den naturvetenskapliga forskningens budskap är tvärtom att verkligheten nu hunnit ikapp oss. Frågan är hur vi över huvud taget ska kunna säkra behoven för de sju miljarder människor, som delar vår planet i dag, och samtidigt bevara dess förmåga att leverera välfärd även i framtiden?

Tillväxtens dilemma

Här står sålunda två världsbilder mot varandra. En fråga jag sedan många år ställer mig är varför de allra flesta beslutsfattare inom politik och näringsliv så självklart ger ekonomerna tolkningsföreträde framför naturvetarna. Särskilt som ekonomernas prognoser så ofta slår fel. Finanskrisen 2008 är bara ett exempel i raden.

Svaret på frågan är rimligen att allt annat än fortsatt konventionell tillväxt är svårt att föreställa sig – både för makthavarna och för folk i allmänhet. Den modell för utvecklingen som vuxit fram under industrisamhället

förutsätter expansion. När BNP-tillväxten går ned – eller är negativ – utsätts våra ekonomiska, finansiella och sociala system för omedelbara problem. Händelseutvecklingen i dagens Grekland, Irland, Portugal och Spanien är avskräckande exempel.

Men att ett problem är svårt att hantera är inte det samma som att det är ok att stoppa det under mattan. Politikens ansvar är att både lyssna och leda. För närvarande tycks man mest ägna sig åt att lyssna. Budskapen slipas av så att de ska tilltala så många väljare som möjligt. Makten är det centrala. Visionerna och det långsiktiga ansvaret kommer i andra hand.

Om nu naturvetarna har rätt, vilket är min övertygelse, och utrymmet för att öka omsättningen av energi och råvaror är begränsat – vissa bedömare menar att vi redan passerat gränsen – så kommer naturen inom kort att slå tillbaka med stor kraft. Med den politik som nu förs har vi mycket dålig beredskap att hantera de kriser som blir följden.

Framtiden överlovad

Det finns inga enkla lösningar på tillväxtens dilemma. En orsak är att framtiden sedan lång tid tillbaka är kraftigt överlovad. Som en konsekvens växer skuldbergen. Vissa bedömare, som Boston Consulting Group i en rapport i december 2012, talar till och med i termer av Ponzi Finance.

Ponzi var en italienare i början av 1900-talet som lovade 40-50 procent avkastning till dem som satte in sina pengar hos honom. Men istället för att investera vad

som deponerats använde Ponzi pengarna till att betala ränta till dem som gjort insättningar tidigare. Systemet förutsatte att ständigt nya investerare anslöt sig – som ett pyramidspel. Efter ett tag sprack bubblan och Ponzi hamnade i fängelse. Nära hundra år senare försökte Bernie Madoff göra om samma sak på Wall Street. Han lyckades hålla igång pyramidspelet i flera decennier, men till slut sprack även detta. Madoff sitter nu inne på livstid.

Boston Consulting Group menar att många länder idag lever lika farligt som Ponzi och Madoff. Orsaken är att deras samlade skulder vida överstiger vad som är hållbart. Summan av skulderna för regeringar, företag och privatpersoner inom OECD-området låg på i snitt 160 procent av BNP år 1980 – en nivå som bedömdes som rimlig. Idag, trettio år senare, ligger samma andel på över 320 procent av BNP – en ohållbar nivå enligt många bedömare. Inom euroområdet är siffran ofattbart höga 390 procent.

Den allmänna debatten handlar mest om regeringarnas skuldsättning. Men i många länder, och Sverige är ett av dem, är hushållens skulder ett minst lika stort problem. Att låna till konsumtion har blivit allt vanligare.

Konsumtion på kredit

Befolkningen i industriländerna kan se tillbaka på tiden efter andra världskriget som en gyllene period. Ekonomierna växte snabbt. Levnadsstandarden sköt i höjden på ett närmast spektakulärt sätt.

Länge var det en fråga om att möta människors mest basala behov. Men med tiden växte anspråken. Möjlig-

heterna att skuldsätta sig vidgades kraftigt – inte minst krediter för boende och konsumtion. I realiteten innebär de allt generösare villkoren att allt flera människor ges möjlighet att *idag* konsumera morgondagens resurser. Systemet bygger naturligtvis på förutsättningen att ekonomierna ska fortsätta att expandera som hittills.

Att konsumera har kommit att bli en del av livsstilen. Som den polske filosofen Zygmunt Bauman uttryckte det i en intervju i Stockholm, i augusti 2011:

När jag var liten gick människor till dåtidens motsvarighet till gallerior för att köpa nya kläder när de gamla inte längre gick att använda. Man handlade för att ersätta något utslitet med nytt. I dag söker vi bekräftelse och identitet genom shopping.

Den snabba ökningen av kreditvolymen har i många länder maskerat de växande inkomstklyftorna i samhället. Även hushåll som halkat efter i inkomstligan har fått möjlighet att hålla konsumtionen uppe. De allt liberalare reglerna för att låna pengar i USA – inte minst på husmarknaden – blev ett sätt för Clintonregeringen att balansera en allt skevare inkomstfördelning. När husvärdena plötsligt vände nedåt blev situationen snabbt ohållbar. Mer än fyra miljoner hushåll i USA har tvingats gå ifrån sina bostäder sedan 2008 – en katastrofal utveckling.

Krediter är en viktig del av ekonomin. Men när kreditgivningen expanderar långt snabbare än ekonomin i övrigt – och när lånen baseras på kortsiktig avkastning, ofta av spekulativ karaktär, snarare är långsiktig hållbarhet – innebär det att värden inflateras och risker byggs

upp som förr eller senare leder till stora, och ibland, irreparabla skador – för samhällsekonomin i stort, för enskilda individer och för klimatet och ekosystemen.

Överuttagen från naturen

Skuldökningarna i det finansiella systemet är en sak. Dem kan vi löpande mäta. Svårare är det med in-teckningarna i naturen. De är långt mindre tydliga. För att ta ett exempel: intäkterna från försäljningen av rekordfångster av fisk – eller hårt avverkade skogar – redovisas som en pluspost i BNP. Någon motsvarande redovisning av den urholkning av fiske- eller skogsbestånden som alltför ofta sker – och som leder till mindre fångster/avverkningar på sikt – görs som regel inte. Följden är att vi kör planeten utan en ordentlig balansräkning. Ett enskilt företag skulle aldrig kunna sköta sin redovisning så.

Skulderna i ekonomin och naturen hänger naturligtvis ihop. För att betala av skulderna behöver värden skapas. Och värden skapas genom att utnyttja resurser från naturen, främst högvärdig energi. Vissa typer av ekonomisk aktivitet – som olika typer av tjänster – kräver lägre insatser av energi och råvaror. Den digitala revolutionen innebär att denna del av ekonomin kommer att öka. Men sett över tid råder det ett nära nog linjärt samband mellan värdeskapandet i ekonomin och användningen av naturresurser. För sådana sektorer inom ekonomin som byggande, transporter, energiproduktion, kemikalier, livsmedel, textilier och merparten konsumtionsvaror är efterfrågan på energi och råvaror fortsatt mycket hög.

Den billiga oljans tid är förbi. Allt talar för att världen är på väg in i en period av stigande energi- och råvarupriser. Detta gör att skuldsaneringen för både regeringar och hushåll kommer att bli svårare. Utrymmet för annan konsumtion blir på motsvarande sätt lägre. Detta kommer att slå mot tillväxten, vilket spär på svårigheterna att betala av på skulderna.

Det är enkelt att inse att den typ av låneekonomi som utvecklats efter 1970-talet bara är möjlig i en ekonomi som växer snabbt. Det kommer därför att bli allt svårare att hålla igång systemet när den viktigaste förutsättningen för tillväxten – låga energipriser – har förändrats i grunden. Den enda möjligheten, som jag ser det, är genom en systematisk satsning på en långt effektivare energi- och materialanvändning. Men denna fråga har än så länge låg prioritet inom politiken.

Så oavsett från vilken vinkel vi betraktar problemet – ekonomins, finanssystemets eller naturens – är utmaningarna stora. Framtiden är starkt överlovad. Att fortsätta mycket längre på den konventionella tillväxtens väg kommer inte att fungera, först och främst av klimat-, miljö- och resursskäl. Men negativ tillväxt är heller ingen lösning. Då får vi kollaps i de ekonomiska, finansiella eller sociala systemen. Tillväxtens dilemma kan, som jag ser det, bara lösas genom en bred diskussion i samhället, med sikte på en radikal omläggning av ekonomin.

En fråga i taget duger ej

Den stora utmaningen består i att utveckla en mer holistisk syn på mänsklig utveckling. Inte minst måste vi

bredda synen på vad som är ett gott liv. Livskvalitet är för de allra flesta människor långt mer än materiell konsumtion. Det är ett av flera goda argument mot att ha tillväxt i BNP som den viktigaste måttstocken för utvecklingen.

Politiken kan inte längre handla om att hantera en fråga i taget. Dagens stuprör, både i form av samhällets organisation och i hur forskningen arbetar, måste växla över i långt mera horisontella system. Allting hänger ihop.

Många olika förslag har lagts fram med syfte att minska trycket på biosfären och atmosfären. Det har bestått av en kombination av regleringar och ekonomiska styrmedel, en komplettering av BNP som måttstock för utvecklingen samt försök att ge ekosystemens funktioner ett värde, både på makro- och företagsnivå. Problemet är att få av dessa förslag accepterats på den politiska nivån. Allra störst är svårigheterna på internationell nivå. Nära tjugo år av klimatförhandlingar – med ytterst magert resultat – är ett tydligt exempel.

På EU-nivå har vissa framsteg nåtts, till exempel i form av en klimathandlingsplan och bindande beslut om utbyggnaden av förnybar energi. Men eurokrisen har gjort att hela hållbarhetsarbetet hamnat i bakvatten och risken är idag stor att EU:s ambitioner sänks, istället för motsatsen. Oförmågan att reformera utsläppshandeln så att priset på koldioxid får en styrande effekt är bara ett exempel av flera på bristen på ledarskap. Europaparlamentets beslut i april i år att inte begränsa antalet utsläppsrätter var en smärre katastrof. Hela EU:s klimatpolitik är i farozonen.

Finanssektorn utanför radarn

En sektor som sällan nämnts i samband med hållbarhetsdiskussionen är bank och finans. Ändå är det uppenbart att de mål och värderingar som styr finansmarknaden har helt avgörande inverkan på utvecklingen i samhället. En helt central fråga är hur de finansiella institutionerna hanterar långsiktig risk, inte minst klimat- och miljörisker. Direkt kopplat till detta är de ersättningssystem som används. När både kreditansvariga inom banker och portföljförvaltare hos finansiella placerare belönas på basis av de senaste månadernas resultat är det föga förvånande att frågor om långsiktig risk kommer på undantag. En annan fråga har att göra med kreditexpansionen som sådan. När konsumtion tidigareläggs, vilket den snabbt ökade skuldsättningen i samhället innebär, så har det naturligtvis som en konsekvens att det skynkar på överutnyttjandet av många viktiga ekosystem och naturresurser och den snabba ökningen av växthusgaserna.

Ett av problemen med finanssektorn är att så få människor vet hur den fungerar. En ung brittisk parlamentsledamot, Steve Baker – med erfarenhet från finansmarknaden – gjorde nyligen kommentaren att det bara var en handfull av ledamöterna i det brittiska parlamentet som förstår hur det finansiella systemet fungerar.

De allra flesta människor lever nog i föreställningen att nya pengar skapas av centralbanken i landet där man bor. Centralbankerna har visserligen en viktig roll i det finansiella systemet, men de är bara ansvariga för några få procent av de pengar som snurrar runt i våra ekono-

mier. Mängden pengar i samhället är istället en direkt funktion av bankernas långivning. De behöver endast hålla en mycket liten andel av lånestocken som reserv i form av eget kapital.

I takt med att krediterna betalas tillbaka minskar ränteintäkterna. Det finns därför ett starkt intresse hos bankerna att hela tiden öka utlåningen – alternativt att låntagarna inte ska amortera ned sina lån. Det är så man tjänar pengar. Det är för övrigt bara genom en ökad långivning som redan beviljade krediter – och räntorna på dessa – kan betalas igen.

Historiskt byggde bankernas verksamhet på att de säkerheter som gavs för lånen var de bästa tänkbara. Men förutsättningarna har förändrats. En rad nya kreditinstrument har utvecklats, vilka hade som mål att sprida riskerna. Men slutresultatet har i de flesta fall blivit ett ökat risktagande. Värdet på många av bankernas säkerheter är, som vi sett, allt annat än stabilt. Husbubblan i USA år 2008 gav en illustration av hur snabbt fastighetsvärden kan falla.

Finanskrisen satte ljuset på flera viktiga frågor – alltifrån relationen mellan bankernas eget kapital och deras utlåning till frågan om var gränsen ska dras för vad banker och finansiella företag ska syssla med. Professor Harald Sverdrup vid Lunds universitet har uttryckt det på följande sätt: ”Vi måste skilja på ’banking och gambling’.”

Mitt syfte är ingalunda att ifrågasätta själva kreditgivningen. Utan tillgång till krediter, både för att kunna starta och driva företag, göra investeringar på lång sikt och även fördela konsumtionsutgifter över tid, skulle vår

moderna ekonomi inte fungera. Men verksamheten som den bedrivs idag ger anledning till ett antal kritiska frågor.

Konsumtionsökningens baksida

Den snabba materiella tillväxten – och formerna för den – har, som vi konstaterat, en baksida. Konsekvenserna i form av klimatpåverkan, överutnyttjandet av viktiga ekosystem och en tilltagande brist på viktiga ändliga resurser blir allt allvarigare. En analys av finansmarknadens ansvar i sammanhanget visar på stora brister. Intresset och förståelsen för begrepp som hållbarhet är tyvärr lågt hos de allra flesta av finansmarknadens aktörer.

Det finns visserligen ljusglimtar. Inom FN:s Miljöprogram, UNEP, driver man sedan ett antal år tillbaka ett nätverk bland aktörer på finansmarknaden på temat ”Principles for Responsible Investment”. Sammanlagt knappt ett tusen banker och finansföretag har skrivit under principerna, som ställer krav på att sociala och miljömässiga aspekter måste vägas in i samband med olika investeringsbeslut. Principerna är allmänna till sin karaktär och hur de tillämpas i praktiken är svårt att uttala sig om. Parallellt med UNEP:s arbete har flera liknande initiativ vuxit fram inom den finansiella sektorn.

Detta till trots ligger bank- och finanssektorn kraftigt på efterkälken när det gäller arbetet för hållbar utveckling. Man skulle förvänta sig motsatsen. En av den finansiella sektorns huvuduppgifter består just i att hantera risk. De institutioner som till exempel har ansvaret för

allmänhetens pensionskapital borde vara extra försiktiga, för att inte tala om pensionsspararna själva. Men här finns en uppseendeväckande brist både på medvetenhet och ansvarstagande. Samtal med representanter för olika pensionsfonder visar dessutom att de mycket sällan får frågor från sina kunder som rör krav på klimat- och miljöhänsyn.

Avregleringarna en politisk kapitulation

Det finns många orsaker till bristerna i finansmarknadens sätt att arbeta. Avregleringarna på 1980-talet ledde till att kreditvolymerna snabbt ökade och att kontrollen över verksamheten kraftigt reducerades. Nya kreditinstrument utvecklades – en del positiva, andra av mer dubiös karaktär. Utvecklingen av datatekniken fick stor betydelse. Just nu pågår en viktig diskussion om så kallad robohandel. Tillgångar byter ägare på bråkdelen av en sekund. ”Att tjäna pengar på pengar” har blivit en allt viktigare del av verksamheten.

Företag på börsen värderas alltmer efter kortsiktiga parametrar, som kvartalsbokslut och förväntad ”cash-flow” för de närmaste åren. Framtida risker och kostnader diskonteras till nuvärden och får allt mindre betydelse för ett investeringsbeslut ju högre räntesatsen är. Parallellt tillämpas, som redan berörts, belöningsystem inom finansföretagen som är utpräglat kortsiktiga. Allt detta gör att ansvarstagande och riskbedömning på lång sikt kommer i andra hand.

Banker och finansföretag lånar villigt ut stora belopp till, eller gör placeringar i, företag vars riskexponering är

betydande – i relation till energi och klimat – men också andra miljörelaterade frågor. Just nu strömmar massor av riskvilligt kapital till utvinningen av skifferolja och skiffergas i USA – och oljesand i Kanada – trots att riskerna både finansiellt, klimatmässigt och miljömässigt är stora. Här måste med nödvändighet en förändring ske, både för att minska riskerna för de enskilda spararna men också för att minska flödet av kapital till investeringar i verksamheter som förorenar atmosfären och förstör naturkapitalet – och istället stödja investeringar i teknologier som är hållbara.

Ett avgörande problem i sammanhanget är frånvaron av en global skatt på utsläpp av koldioxid. Att regeringarna misslyckats komma överens om en skatt innebär dock inte att risken i samband med investeringar i utvinning av olja, kol och gas – eller verksamheter som använder mycket fossilenergi – skulle vara lika med noll. Varje investering i klimat- eller miljöstörande verksamhet innebär ett risktagande. Den politiska styrningen på global nivå är visserligen allt annat än effektiv. Men det mesta talar ändå för att regelverket successivt kommer att skärpas.

EU:s system för handel med utsläppsrätter har än så länge avsevärda brister – och priset på utsläpp av koldioxid ligger i nuläget (maj 2013) på en löjligt låg nivå – men utvecklingen är entydig. De beslut som fattats inom EU innebär att utsläppshandeln ska fortsätta, och detta oavsett hur det går med de internationella klimatförhandlingarna. Enligt EU:s beslut kommer volymen utsläppsrätter att minska med 1,7 procent årligen. Verksamheter som ger upphov till växthusgaser – framför allt

koldioxid – kommer därför att få betala alltmer i framtiden.

Den finansiella sektorn kan inte längre blunda för dessa frågor. Det bästa som kunde hända vore att branschen satte upp egna regler för hur riskerna ska hanteras, som till exempel ett skuggpris för koldioxidutsläpp på minst 50 euros per ton.

Gapet mellan finansmarknaden och forskningen

En ny organisation – Carbon Tracker – har nyligen etablerats i Storbritannien. Syftet är att noga följa de finansiella placerarnas innehav och värdering av företag på börsen som ägnar sig åt utvinning av olja, gas och kol.

Utgångspunkten för verksamheten är att världens regeringar enats om att verka för att undvika farlig klimatförändring, vilket översätts som att medeltemperaturen inte får öka med mer än max 2 grader Celsius. Carbon Tracker har gjort en beräkning av hur stora mängder koldioxid som kan genereras under resten av detta århundrade utan att äventyra 2-gradersmålet. Man lutar sig här mot en studie utförd av Potsdam-Institutet för klimatstudier (PIK). Enligt PIK:s analys bör atmosfären inte utsättas för mer än ytterligare 565 miljarder ton koldioxid i form av utsläpp från mänskliga aktiviteter.

Samtidigt konstateras att de totalt redovisade reserverna av kol, olja och gas i världen, om de kom att utnyttjas, motsvarar utsläpp på nära 3000 miljarder ton koldioxid. Ungefär en fjärdedel av dessa reserver – motsvarande en utsläppsvolym på 745 miljarder ton kol-

dioxid – ägs av de största olje-, gas- och kolföretagen på världens börser. Resten ägs av olika statliga bolag.

Den värdering som marknaden gör av fossilföretagen är direkt proportionell mot de reserver dessa redovisat. Antagandet från finansmarknaden är helt uppenbart att de fossila reserver som redovisats av företagen kommer att användas. Samtidigt visar PIK:s analys att bara en mindre del av dessa reserver kan användas om vi skall ha en chans att klara 2-gradersmålet. Ett tydligare bevis för gapet mellan politiken och marknaden – för att inte tala om mellan klimatforskningen och marknaden – kan man knappast tänka sig.

Slutsatsen är, som jag ser det, att värderingen av fossilföretagen vilar på mycket lös grund. Finansmarknadens aktörer tycks utgå ifrån att regeringarna kommer att fortsätta misslyckas i sina försök att begränsa klimatpåverkan. Eller också är man klimatförnekare hela bunten.

Ingen vet exakt hur klimatförhandlingarna kommer att utvecklas. Men den dag ett klimatavtal ingås – kopplat till ett globalt pris på utsläppen av koldioxid – så kommer värdet på fossilföretagens aktier att rasa i värde. Vissa bedömare talar om att så mycket som 60-80 procent av värdena kan komma att raderas ut. Detta är något att begrunda för finansmarknadens aktörer, inte minst för de institutioner som hanterar medborgarnas pensionskapital.

Någon detaljerad analys av hur stor exponering svenska finansiella institutioner har i verksamheter som är starkt fossilberoende har mig veterligt inte gjorts. Pensionsfondernas verksamhet är naturligtvis av sär-

skilt intresse. Uppgifter framtagna av Riksdagens Upplysningstjänst år 2011 visade att Första, Andra, Tredje och Fjärde AP-fonderna för 2010 redovisade ett innehav motsvarande 9,5 miljarder kronor i Big Oil – de sex största oljeföretagen (Exxon, BP, Shell, Total, Chevron och Conoco Philips).

En intervju nyligen med chefen för Sjunde AP-fondens VD visade att medvetenheten om riskerna är låg. Frågan om fonden ska placera i fossilföretag eller inte verkar över huvud taget inte vara på agendan. Miljöhänsyn anser sig fonden ta genom att sätta av en dryg miljard kronor – av ett totalt förvaltad kapital på nära 150 miljarder kronor (!) – för satsningar i så kallade clean-tech-företag. Resten av medlen – mer än 99 % – är placerade i stora globala företag, i princip i relation till företagens börsvärde. Det innebär att Exxon och Chevron är bland fondens allra största innehav. Någon distinktion mellan utvinning av råolja och okonventionell olja, som oljesand, skifferolja etc. – där klimat- och miljöriskerna är betydligt större – görs uppenbarligen inte.

En slutsats är given: AP-fondernas placeringspolitik måste ses över i grunden. Det räcker inte med allmänna formuleringar om hänsyn till miljö och etik. Riskexponeringen är idag alltför hög – både med hänsyn till klimatet och risken för ”stranded assets” – att bubblan spricker och värdena på fossilföretagens aktier sjunker kraftigt. Att placeringar i fossilaktier ger hög avkastning på kort sikt är knappast något försvar för den nuvarande policyn.

En i grunden reformerad finansmarknad

Som den finansiella sektorn fungerar idag så bidrar den starkt till att både förstärka kortsiktigheten i ekonomin, koncentrera ägandet och därtill driva på tillväxten av investeringar i icke hållbara produktions- och konsumtionsmönster. Den brist på långsiktigt ansvar som idag kännetecknar stora delar av finansmarknaden måste förbytas i sin motsats. Att till exempel bortse från de risker som investeringar i verksamheter som är starkt fossilberoende utgör, är dubbelt oansvarigt. Det påskyndar klimatförändringen. Men därtill sätts miljontals spares tillgångar på spel.

Nonchalansen går dessvärre längre än så. Krediter eller stöd för affärsverksamheter som leder till en fortsatt utarmning av många viktiga ekosystem – som regnskogar, våtmarker, jordbruksmark och marina resurser – eller storskalig exploatering av knappa färskvattenreserver, är exempel på aktiviteter som på sikt urholkar själva basen för välfärden. Om banker och finansföretag tog större hänsyn till denna typ av risker skulle de kunna lämna positiva bidrag till arbetet för en mera hållbar utveckling. Idag är bidragen alltför ofta det motsatta.

Avsikten med min text i denna bok är inte att diskutera förslag till en genomgripande reformering av finansmarknaden. För detta skulle krävas både en långt bredare analys och kompetens. Avsikten är istället att tydliggöra de stora bristerna inom bank- och finanssektorn när det gäller arbetet för ett mera hållbart samhälle och samtidigt ge förslag till hur den negativa trenden kan brytas. Därför följer som avslutning några förslag som syftar till

att göra den finansiella sektorn till en mera positiv kraft i hållbarhetsarbetet:

- Inför ett skuggpris på minst 50 euro per ton koldioxid i samband med bedömningen av alla krediter till, eller placeringar i verksamheter som är starkt kopplade till användningen av fossila bränslen. Nivån 50 euro per ton bedöms vara tillräckligt hög för att skapa incitament för en snabb omställning av energisystemet.
- Inför obligatorisk rapportering för alla större företag – inklusive finanssektorn – hur deras verksamhet påverkar viktiga miljö-, klimat- och resursfrågor. För företag inom bank och finans är den viktigaste frågan riskexponeringen.
- Upphör med systemet med kvartalsrapportering – ett steg som nyligen Unilever tagit. Rapportering var tredje månad ökar ofelbart företagens kortsiktighet på bekostnad av det långsiktiga ansvaret.
- Inför kompenstationssystem till medarbetarna i finanssektorn som belönar långsiktigt värdeskapande och inte, som idag, kortsiktig värdestegring.
- Beslut om striktare regler för utlåningen – för att bryta utvecklingen mot allt snabbare utlåning och därmed riskerna för finanskrascher, där skattebetalarna får betala notan. Det är helt obegripligt att solvensen hos finansiella institutioner ofta räknas i ett par, tre procent. Företag med så låg solvens skulle inte ha en chans att få lån i banksystemet. Men bankerna själva – även efter den reform som

skett i och med Basel III – kommer undan med ett kapitaltäckningskrav på 3 procent. Bankens eget kapital borde istället ligga på minst 20 procent av utlåningen.